

KESK Kadın Dergisi'nde yayınlandı

Ev işçileri uyanıyor*

Çocuğa, yaşlı ya da engelliye bakması için “kadın tutulur”, temizlik için “eve kadın alınır”, “temizlikçi çağrılır.” Üstelik bu durum sadece toplumda böyle yer etmemiş. İş yasası da sayıları yaklaşık 1 milyonu bulan, hemen hepsi kadın olan ev işçilerine işçi demiyor. Ev hizmetinde çalışanları iş yasası kapsamı dışında bırakıyor.(4857/4(e))

Sosyal sigortalar yasasına göre ise “ücretli” ve “sürekli” ev hizmetlerinde çalışanlar SSGSS kapsamındadırlar. (5510) Yani sigorta yaptırılması zorunludur.

Ev işçisi kime denir?

Uluslar arası Çalışma Örgütü ILO'nun 189 nolu sözleşmesine göre; ev işi, ev ya da hane halkı için yapılan iş veya ev içerisinde icra edilen işleri ifade eder. Ev işçisi ise, istihdam ilişkisi dâhilinde, ev işleri ile uğraşan herhangi bir kişiyi tanımlar.

Türkiye’de sadece zenginler, üst sınıflar değil orta sınıf hatta dar gelirli haneler dahi ev işçisine başvurmak zorunda kalmakta; öğretmen, doktor, hemşire, muhasebeci, avukat, beyaz yakalı işçiler... ev hizmeti satın alabilmektedirler.

Dünyada devletler sosyal alandan çekildikçe, sosyal devlet uygulamaları kısıldıkça ev işçilerinin sayısı da büyümektedir. O yüzden 3.dünya ülkelerinde batı merkez ülkelerinden çok daha fazla ev işçisi vardır. Ev hizmetlerinde dünyada 50 milyon ile 100 milyon** arasında çalışan vardır ve bunların çoğu kadınlardan oluşmaktadır.

AKP döneminde alıp başını giden neoliberal politikalar sonucu bizde de ev içi emek daha fazla bireylerin sırtına, asıl olarak da kadınların sırtına yüklenmiştir. Sınıf mücadelesiyle kazanılan ve kamusal alanda parasız sunulması gereken bakım hizmetleri neredeyse unutturulma aşamasına gelmiştir.

Gündelikçiler ve ev işçileri

Gündelikçi*** belgeselinin en sonunda ev işçisi Yıldız Ay; “bir kızın olsa onun ne iş yapmasını isterdin?” sorusuyla ırkılıyor. “Kızım? Kızımın benim gibi olmasını istemezdim diyor” bir solukta. Sonra kendi mücadelesinin saygınlığı bir an gözünün önünden geçiyor olmalı ki sözü toparlıyor ve “yani eski ben gibi olmasını... istemezdim “ diye ekliyor.

Ev işçileri kızlarının okumasını, doktor, hemşire, öğretmen, mühendis, avukat “bir meslek sahibi” olmasını istiyorlar. Çoğu ev işçisine göre kötü şartlarda ve kuralsız koşullarda çalışmaları “mesleksiz olmalarından”, “okumamış olmaktan” kaynaklanıyor.

**Uluslar arası Çalışma Örgütüne göre

*** Gündelikçi (2006) belgeseli, yönetmen Emel Çelebi

Bir dönem İmece için ev işçileri ile yaptığımız ankette de ev işçilerinin hemen hepsi kendini ev kadını diye işaretlemişti. Kaç yıl çalıştığını sorduğumuzda ise yılarca ev işçiliği yaptıkları görülüyordu. Bu alanda çalışmanın yükü her bakımdan kadınlara çok ağır geliyor ve gönüller hızla eve geri dönmek istiyor. Belki hala pek çok ev işçisi aynı düşüncelerle çalışıyor.

Ev işçiliği hala utanılan, yakın komşu, akrabadan saklanan, gizli yapılan çaresizlikten yapılan bir iş olmaya devam ediyor. Hemen yapıp çıkmak için, “bir süreliğine kendimi toparlayana kadar” diye kendini yüreklendirerek girilen bir iş. Ancak bir de bakmışsın ki yıllar geçip gitmiş. Bir türlü toparlanamamışsın. Bütün bu yılların sonunda ev işçilerine payına düşenler iş cinayetleri, meslek hastalıkları, güvencesizlik olmuş.

Öte yandan İşin başka bir tarafı da kök vermiş görünüyor. O da işçiyim ben diye haykıran, ev işini de iş diye tanımlayan mücadeleciler bir kuşağın boy vermesi. “Ev işi iş, ev işçisi işçidir” diyen bu direnişçi kadınların öfkelerine hep beraber şahit oluyoruz. Yükselen, kulaklarımızı dolduran bu sesler işçi sınıfı mücadele sahnesine geç kalarak çıkan ev hizmetinde çalışan kadın işçilerin telaşı gibi.

Bu sesler bazılarının rahatını kaçırdığına şahit oluyoruz. Şimdi nerden çıktı bu ne güzel abla kardeş geçinip gidiyorduk diyenler olurken; başka taraftan mücadelenin haklılığına inanmakla beraber talepleri küçümseyenler de var. Elbette çok önemli bir kesim de ev işçileri ile güçlü bir empati kurmakta ve desteğini sunmaktadır.

Neden Kadınlar Karşı Karşıya?

Ev içi emeğin onurlandığı kişiler hep kadınlardır ya. Hiçbir erkeğin iyi yufka açarım, iyi sarma sararım, iyi cam silerim demediği gibi kadınlık meziyetleri olarak görülen bu işler de -biz değıştirmesek- hep kadınlara mahsus kalmaya devam edecek gibi görünüyor.

Malum köy ocağında da ankastre fırının başında da kadınlar tencereyi kaynatıyor/kaynattırıyor... Buradan bakınca ev işçisi olsun iş vereni olsun kadınların ortak bir sorunu var. O da ev içi emeğin hep kadınlara mahsus kılınması.

Her ne kadar ev işçisi Gül Korkutan bir röportajında “*patronumuz evdeki hem kadın hem de kocasıdır*” dese de bu şimdilik yaygın bir kanı değil. Fiilen işçi- iş veren /hanım -hizmetçi/abla - kardeş iş ilişkisini kuran ve yürüten de hanedeki kadın olmaktadır. Bu işlerin nasıl kotarıldığından çoğu erkeğin haberi bile yoktur. Yine ev işçisi sigortalanacaksa bürokratik yükü çekecek olan, sigorta yapma işini üstlenen de büyük ihtimalle kadın olacaktır. Yasal yükümlülük de kadının üstünde kalabilecektir.

Akrabalık görünümündeki eşitsiz ilişki

Ev işçileri ile ev işvereni kadınlar arasındaki hayal mahsulü akrabalık ilişkisi malumdur. İki tarafın da tercihiyle gelişiyor. Bir miktar insani duyarlılık, dayanışma, himaye etme ve kollamayla şekilleniyor...

Yaratılan duygu yüklü atmosfer söz konusu iş disiplini ve ücret politikası olunca iş veren için yerini rasyonelliğe bırakıyor. Fakat aynı kıvraklığı ev işçisi çoğu zaman gösteremiyor. Rica minnet üstüne yüklenen işlere, uzatılan iş saatlerine, angaryalara, fazla mesailere hayır demeyi başaramıyor. Zam istemek, izin istemek, fazla mesai parası istemek, sigorta kaydı talep etmek, hayır demek bu şekilde çok daha zorlaşıyor. Aileden sayılmak avantaj değil dezavantaj oluyor. Sonuçta bu yakınlıktan ev işçisi zararlı çıkıyor.

Saygınlık istiyoruz

Ev işçilerine “kadın” denildiğini biliyoruz. Bu çok incitici geliyor. *“Abla kardeşiz diyorlar ama yeri geliyor biriyle konuşurken benim için kadın diyorlar”* şeklinde yakınmaları sık duyuyoruz. Bunu İmeceye katılan hemen her ev işçisi ifade etmiştir. Aslında bütün ev işçileri toplumdaki saygınlık istemektedirler. Öte taraftan ev işçileri de işverenleri için “kadın” diyorlar. Mesela çalışma koşullarını sormak için ev işçilerinin bir birine *“senin kadın nasıl biri?”* demeleri manidardır.

Özel yaşama saygı gösterilmemektedir. Yatılı çalışanlar yer yokluğu gerekçesiyle ortak alanlarda, çamaşır odası, ardiye olarak kullanılan yerlerde bir sürü eşya arasına sıkıştırılmış kanepelerde uyumaktadırlar. Kaldı ki çamaşırların kurutulduğu ya da temizlik maddelerinin depolandığı aşırı nemli ya da havasız yerlerde sürekli kalmak meslek hastalığı riski doğurmaktadır.

Ayrıca özel istihdam büroları ya da temizlik şirketleri üstünden işe girenler ücret, sosyal güvence konularında olduğu gibi bu konuda da ciddi hak ihlalleri ile karşılaşılıyor. Bu ajanslar ev işçisini iş verene beğendirmek için köle tüccarı gibi davranmaktadırlar.

İş tanımı ve belirsizlikler

Kadın olmak onlarca mesleği aile için gün içinde adeta kolajlayarak icra etmek anlamına geliyor. Temizlik, ütü, yemek, duvar silmek, evi boyamak, çamaşır yıkamak, halı yıkamak, çocuk bakmak, hasta, yaşlı, engelli bakmak, çocukları okula götürüp-okuldan almak, ders çalıştırmak, alışveriş yapmak, dikiş dikmek, tarhana, turşu, reçel yapmak, misafir ağırlamak, faturaları yatırmaktan yatak yorganının (yün) yıkanmasına kadar pek çok şey...

Ev hizmeti satın alanlar kendi işlerini başka kadınlara devreden taşeron gibi davranmaktadırlar. Ev işçilerinin iş vereni olan kadınlar; işlerin aile için yapılmasını düzenlemek üzere bir çeşit koordinatörlük yapmaktadırlar, yönetici pozisyonundadırlar. Ev işçisinden arta kalan işler kendi üstlerine kalacağından yukardaki işlerden bir çoğunu çalışana yüklemeye çalışmaktadırlar.

Çocuk bakımı için sözleşme yaptığı ev işçisine temizlik, ütü ve yemeği de dahil etmektedir. Temizlik için anlaştığı kişiye alış veriş, yemeği, ütüyü ekleyebilmektedir. Ayakkabıların silinmesinden gardrobun içinin düzeltilmesine kadar iş abartılabilmektedir. İşler listelenerek çalışana verilmekte, eve gelip yapılmamış bir sipariş gördüğünde gece –gündüz demeden

telefonla arayıp işin yapılmadığı bir şekilde ima edilmekte, psikolojik baskı kurulmaktadır. Bu kadar çok beklenti içinde olunması ev işçisi için zorunlu olarak yoğunlaştırılmış iş yükü ve uzayan mesai saatlerini getiriyor.

Tevekelli değil; hemen her mesleğin Uluslararası Standart Meslek Sınıflamasında (ISCO88)**** yeri vardır da ev işçiliği biçiminde bir meslek sınıflandırması yoktur. Çünkü aslında neredeyse her bir iş ayrı bir meslektir.

Ev işçileri için yasa mı çıktı?

Son zamanlarda “*bir gün dahi çalışsa temizlikçi kadına sigorta*”, “*ev baskınları*” gibi sansasyonel haberler TV’lerde çıkıyor. Sık sık gazeteler ev işçilerini sigortalamazsanız 100 binleri bulan cezai işlemler uygulanacağını yazıyor.

O kadar büyük gürültü kopartılıyor ki sanki ortada ev işçileri için büyük bir olanak yaratıldı da bizim haberimiz yok.

Hayır! Şimdiye kadar ev işçilerinin sosyal güvenceye kavuşturulması için herhangi bir yenilik yoktur. Bu gün kullanılabilen haklar zaten 1987’den bu yana mevcuttu. Yani Sosyal Güvenlik Yasasına göre “*sürekli*” ve “*ücretli*” çalışan ev işçisinin sigortalanması zorunluydu. Hala da zorunlu(5510) Öte taraftan iş yasası da ev hizmetlerini kapsamıyordu, hala kapsamıyor.

Şu anda hükümetin üstünde çalıştığını söylediği de ev işçilerinin **yasal statüsüne dair değil**, sigorta prosedürünü uygulanabilir kılmaya dönük bir çalışmadır. Bunda dahi hala da çözüm üretilmemiştir.

Ev işçisi nasıl sigortalanacak?

Mevcut sigortalama prosedürüne göre; *öncelikle, SGK da işyeri dosyası açtırılarak (işyeri bildirgesi) numara alınmalıdır. Ardında da çalışan ev işçisi için işe başladıkları gün, bu işyeri numarasından bildirim yapılması için SGK’ya başvurarak e-bildirge şifresi alınmalıdır. Bu şifre ile bir ay içinde ev işçisi için internet üzerinden bildirim yapılmalıdır. Ardından da, evde çalışan kimsenin çalıştığı gün sayısını, ücretini ve işverenin ne kadar prim ödeyeceğini gösteren belge de (aylık prim ve hizmet belgesi) her ayın 23.gününe kadar internet üzerinden SGK’ya bildirilmelidir.*

Gündelikçi ev işçileri için bu işlemler zorluk bir yana hemen hiç uygulanabilir değildir. Aylıkçı çalışanlar için ise bu prosedürü yapmak zor geldiğinden ve SSK primlerinin yüksekliği

gerekçesiyle yine kayıtsız çalışma hakimdir.

Göçmen ev işçiler için de benzer bir prosedür gerçekleştirilir, ek olarak yabancı uyruklu çalışanlar iş verenlerin alacağı çalışma iznine bağlıdır. Göçmen ev işçilerinin iş verenine bağımlı olması, sorun yaşanması durumunda çalışanın aleyhine kullanılabilecek bir durumdur.

**** Kadının görünmeyen emeğinin görünen yüzü Türkiye’de ev işçileriraporu (ILO)

Cama çıkma Cama Çıkarma

Ev işçilerinin camdan düşerek yaşamını yitirmesine sık sık tanık oluyoruz. Fatma Aldal 2011 yılında iş cinayetinde yaşamını yitirdiğinde İmece Kadın Sendikası olarak***** “Fatma Aldal’a Adalet” kampanyası başlattık. Bu mücadele ev işçilerinin sorunlarını gündeme taşıdı ve ev işçilerinin işçi olduğu Türkiye’de ilk kez ÇSGB iş müfettişi raporunda beyan edildi. Fatma’nın düştüğü camdan daha önce bir ev işçisi daha düşmesine rağmen işçi sağlığı ve iş güvenliği tedbiri alınmamıştı. Tamamen önlenebilir bir kaza olduğu için buna iş kazası değil iş cinayeti diyoruz.

Fatma Aladal’ın işvereni ise yalnız yaşayan yaşlı bir kadındır. Taksirle adam öldürmekten 1 yıl 8 ay hapis cezası almıştır. Cezası ertelendi.

Dava bittiği zaman pek çok insan hem Fatma Aldal’a hem de iş vereni için üzüldü.

Çok yakın bir tarihte ise Rukiye Şimşek temizliğe gittiği evin camından düşerek öldü. Ne yazık ki iş cinayetleri bitmiyor. Sürüyor. Ev işçilerinin çalışma hayatına dair iş güvenliği politikası olmadan da bitmeyecektir.

Tüm bu trajik olaylara rağmen hala ev işçileri pencerenin dışına çıkmasına izin veriliyor ya da göz yumuluyor. Oysa nasıl ki bir inşaat işçisi hiçbir güvenlik tedbiri almadan camın dışına çıkamaz, bir ayağı pencerenin dışında çerçeveye asılarak iş yapamaz ise bu kural ev işçisi için de geçerli olmalıdır. Her ne kadar İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası ev hizmetlerini kapsam dışı tutsa da biz bu ayrımcılığa karşı da mücadele edeceğiz.

Ev işverenleri pencerelerini temizletmek için başka yollar bulmak zorundadır. Bir sopa kullanılarak ya da mıknaatıslı bir silecekle pencereler hiçbir risk altına girmeden olabildiği kadar temizlenmelidir.

İllaki camlarım pırıl pırıl olacak diyen kişilerin ev işçisinin güvenliğini garanti altına alacak bütün sağlık ve güvenlik önlemlerini alması şarttır. Bunlar ev işçisinin sağlık muayenesi yapılması, sağlık raporlarının tam olmasından, iş güvenliği eğitimi verilmesine, evde risk analizi

yapılmasına, eve ankraj takılmasına çalışana can kemeri, kask gibi kişisel koruyucu donanımlar sağlanmasına kadar pek çok işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemini almayı beraberinde getirmektedir.

Bütün kadınlar risk altında

Bırakalım pis kalsın dediğinizi duyar gibiyim. Ama aslında sadece ev işçileri değil ev işi yapan herkesin, bütün kadınların cam silmek için kendilerini nasıl ciddi şekilde tehlikeye attıkları ortadadır. Bu gün camdan düşerek yaşamını yitiren ücretli ev işçileri kadar hatta daha fazla “ev kadını” vardır. Ancak hiçbir istatistik yapılmadığı, kayıt altına alınmadığı için günde kaç kadının cam silerken iş kazası geçirdiğini, kaç kadının cam silerken düşerek yaşamını yitirdiğini bilmiyoruz. Türkiye’de ev kazalarına ilişkin yapılan çeşitli araştırmalara göre alınan sonuçlar var, bunlar bize fikir verebilir. Kazaların %18-25’ini ev kazaları(ev ve bahçesinde olan) oluşturmaktadır. Yani evler güvenli değildir.

*****www.kadinlarinimecesi.org

Ev işçilerinin meslek hastalıkları

Temizlik maddeleri oldukça tehlikeli kimyasallardan oluşmaktadır. Dikkatsiz, abartılı miktarlarla temas ederek ve yanlış kullanılan temizlik maddeleri alerji, cilt hastalıkları gibi sağlık problemlerine neden olmaktadır. Lif kopması, menüsküs, fıtık, kas iskelet sistemi hastalıkları da ev işçilerinde görülen işe bağlı hastalıklardır. Evlerde mobbing, taciz gibi riskler de mevcuttur. Tüm bu sağlıksız ve güvensiz koşulların ortadan kaldırılması için, ev işlerinde insana yakışır çalışma şartları sağlamak için çok ciddi bir çabaya göstermek gerekiyor. Yıllardır ev işçisi olarak çalışan ve meslek hastalığından şüphelenene ev işçilerinin tanı konması için Meslek Hastalıkları Hastanelerine, Üniversite Hastanelerine, Eğitim ve Araştırma Hastanelerine başvurmak gerekmektedir.

İhbarlar artabilir

Başta da söylediğimiz gibi; bu gün ev işçileri arasında büyük bir uyanış var. Bilinçlenme ve örgütlenme artarak sürecektir. Sadece iş cinayetlerinin, meslek hastalıklarının üstüne gidilmeyecek; geriye dönük sigorta tespit davaları ve kayıtsız çalışma ihbarları da artacaktır. Yani ev işçileri geriye dönük olarak sigorta tespiti davaları açacak, yıllardır sigortasız çalıştıran iş verenleri ALO170’e ihbar ederek haklarının kaybolmaması için elinden geleni yapacaktır.

Mevcut yasalara göre, kayıtsızlık tespit edildiğinde bir işletmeye ne tür ceza kesiliyorsa ev işverene de aynı ceza kesilecektir. Bu da çok büyük rakamlardır. Bu nedenle olayın maddi yönü belki taraflar arasında kurulması gereken yaşam hakkı, hukuk, adalet ve dayanışma duygularından daha fazla etkili olabilmektedir.

SONUÇ

Ev içi emek kamusal alana

Ev işçilerine insana yakışır iş

Ev hizmetlerinin kamusal alanda sunulması en doğru seçenektir. Yeniden üretim ve üretim bir birinden kopuk olmadan ele alınmalıdır. Bu iki alan yeniden düzenlenmelidir. Ev içi emeğin toplumsal alanda cinsiyet eşitlikçi politikalara göre baştan yapılandırılması, bu hizmetlerin parasız olarak her kes için üretilmesinin sağlanması, hegemonik üretim rejiminin de eleştirisi üzerine kurulu olmak zorundadır.

Ev içi yükün önemli bir kısmı toplumsallaştırmayı başardığımızda geri kalan işleri erkek ve kadın, hane içindekiler arasında adil bir şekilde paylaşma mücadelesi gündemimize daha sağlam bir şekilde oturabilir.

Kar için, sermaye birikimi için düzenlenmiş erkek egemen kapitalist sistemde söz konusu kamusal hizmetler parası olanlar için ulaşılabilir zaten. Ancak geri kalanlar için ucuz ya da bedava kadın emeği talep etmeye devam edecektir. Şimdiye kadar görünmez olan, ucuz olan bu emeğin sahipleri zaten ayağa kalkmıştır, iş yasasına girmek istemekte, hak istemekte, saygınlık ve yasal statü talep etmektedir. Bu talepler tam olarak ancak ev hizmetlerinin kamusal hizmet olarak sunulduğu koşullarda istihdam yaratılmasıyla gerçekleşebilir. Bu mücadele kadın kurtuluşu için güç biriktirmeye yarayacak bir mücadeledir.

Ev işçilerinin mücadelesi bir taraftan toplumsal cinsiyet rollerine itiraz ederken öte taraftan güvencesizliğe son vermek üzere yasal hakların kullanılması ve genişletilmesi için ciddi bir yönelime dönüşmüştür.

Ev işçileri iş yasasına alınsın.

Ev işçileri iş güvenliği yasasına alınsın.

ILOC189'u imzalsın.

Ev işçilerinin sigortaları genel bütçeden ödensin.

“Ev kadınlarına” sosyal güvence ve emeklilik hakkı.

Ev emeği değer ürettiği anayasaya yazılsın.

*** KESK Kadın Dergisi için Serpil Kemalbay tarafından yazılmıştır.**